

Policy smjernice za unaprjeđenje javno-političkog okvira usklađivanja obiteljskih i profesionalnih obaveza muškaraca i žena

5. Dekonstrukcija rodnih stereotipova u sekundarnoj socijalizaciji kao preduvjet ravnopravnosti spolova i usklađivanja obiteljskih i profesionalnih obaveza muškaraca i žena

Policy smjernice izradila:

mr. sc. Suzana Kunac, Peta disciplina

Zagreb, ožujak, 2023.

Sadržaj:

Uvod	3
2. Opis problema	4
3. Policy smjernice.....	8

Uvod

U ovom dokumentu donosimo policy smjernice koje su proizišle iz pregleda međunarodnih, europskih i nacionalnih policy dokumenta, relevantnih znanstvenih istraživanja, te najvažnijih saznanja objedinjenih u: "Istraživanju mjera javnih politika usmjerenih na usklađivanju privatne i poslovne sfere života, s posebnim naglaskom na obitelji sa zavisnom djecom"; "Ispitivanju javnog mnijenja i potreba roditelja maloljetne djece - istraživački izvještaj"; "Istraživanju mjera i pokazatelja za usklađivanje privatnog i poslovnog života za europskoj, nacionalnoj i regionalnoj razini - istraživački izvještaj" koje je za potrebe projekta "Utjecaj javnih politika na kvalitetu obiteljskog i radnog života te na demografsku sliku Hrvatske - prostori promjene" proveo Odjel za sociologiju Sveučilišta u Zadru. Projekt "Utjecaj javnih politika na kvalitetu obiteljskog i radnog života te na demografsku sliku Hrvatske - prostori promjene" se provodi u suradnji udruge B.a.B.e. Budi aktivna. Budi emancipiran., Sveučilišta u Zadru, Udruge za ljudska prava i građansku participaciju PaRiter, Udruge 'HERA' Križevci Za zaštitu i promicanje ljudskih prava, Centra za građanske inicijative Poreč, Ženske udruga "IZVOR", Domine - organizacije za promicanje ženskih prava, Prostor rodne i medijske kulture K- Zona, Mreže mladih Hrvatske, Hrvatske udruga poslovnih žena Krug - te Vukovarsko srijemske županije i Grada Novske.

U ovom dokumentu se opisuju problemi i definiraju policy smjernice u odnosu na dekonstrukciju rodni stereotipova u sekundarnoj socijalizaciji kao preduvjet ravnopravnosti spolova i usklađivanja obiteljskih i profesionalnih obaveza muškaraca i žena.

2. Opis problema

Problem rodnih stereotipa prepoznat je u više međunarodnih i EU konvencija i preporuka. Konvencija UN-a o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena (CEDAW) navodi u članku 5. a) da će države članice poduzeti odgovarajuće mjere kako bi „izmijenile društvene i kulturne obrasce ponašanja muškaraca i žena s ciljem postizanja uklanjanja predrasuda i običaja i svih drugih praksi koje se temelje na ideji inferiornosti ili nadmoći bilo kojeg od spolova ili na stereotipnim ulogama muškaraca i žena”. Također, Preporuka CM/Rec (2007)13 Odbora ministara državama članicama o rodno osviještenoj politici u obrazovanju navodi: „(...) stereotipne društvene uloge spolova ograničavaju mogućnosti za žene i muškarce u ispunjavanju njihovih potencijala, te jednakost zahtijeva rodna partnerstva biti pozitivna i dinamična, kako bi dovela do strukturalnih promjena na svim razinama i, na kraju, do novog društvenog poretka. U Preporuci CM/Rec (2019)1 Odbora ministara državama članicama o sprječavanju i borbi protiv seksizma se navodi: „Rodni stereotipi jačaju nejednake strukture društvene moći i negativno utječu na raspodjelu resursa između žena i muškaraca. Rodni stereotipi su stoga društvene konstrukcije 'prikladnih' uloga za žene i muškarce, koje su određene kulturološkim predrasudama, običajima, tradicijama i u mnogim slučajevima, tumačenjima vjerskih uvjerenja i praksi”.

Europska Komisija u Strategiji za rodnu ravnopravnost 2020.-2025. navodi: „rodni stereotipovi temeljni su uzrok rodne neravnopravnosti i utječu na sva područja društva. Stereotipna očekivanja temeljena na fiksnim normama za žene i muškarce, djevojčice i dječake, ograničavaju njihove težnje, izbore i slobodu, te ih je stoga potrebno razgraditi.” Europska Komisija ističe sporost u napretku svih zemalja članica s obzirom da nigdje još nije postignuta potpuna rodna ravnopravnost. Pri tome ističe kako se načelo rodne ravnopravnosti učestalo krši i seksističkim govorom mržnje kao i sprječavanjem provedbe mjera protiv rodni

stereotipova. Vijeće Europe dijeli ista stajališta te je u svojoj Strategiji ravnopravnosti spolova 2018. - 2023, kao prvi strateški cilj izdvojilo prevenciju i suzbijanje rodni stereotipa i seksizma. Pri tome rodne stereotipe definira kao: „unaprijed stvorene društvene i kulturne obrasce ili ideje kojima se ženama i muškarcima pripisuju karakteristike i uloge koje određuju i ograničavaju njihov spol. Rodni stereotipi su ozbiljna prepreka postizanju stvarne ravnopravnosti spolova i potiču rodnu diskriminaciju. Takvi stereotipi mogu ograničiti razvoj prirodnih talenata i sposobnosti djevojčica i dječaka, žena i muškaraca, njihovih obrazovnih i profesionalnih preferencija i iskustava, kao i životnih prilika općenito.“

Način na koji medijski sadržaji prikazuju žene i muškarce jedan je od ključnih čimbenika u promicanju i jačanju društvene svijesti o ravnopravnosti spolova kao i u prevenciji i uklanjanju svih oblika rodne diskriminacije. Tiskani i elektronički mediji imaju veliku odgovornost u suzbijanju rodni stereotipa, uklanjanju seksizama iz javnog prostora i političkog govora te uključivanju nediskriminatornih sadržaja u svoje planove i programe. Međutim, različiti oblici seksizma i rodni stereotipa su u medijima još uvijek vrlo zastupljeni kroz reklame, oglašavanje, u izjavama javnih osoba, političkom govoru te je još uvijek prisutno i senzacionalističko izvještavanje o različitim oblicima nasilja nad ženama.

Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova je još 2012. godine analizirajući devet elektroničkih publikacija kada je obuhvaćeno 514 naslovnica, 12.241 članak i fotografije utvrdila da kada portali prikazuju i govore o ženama u 88% slučajeva su to savjeti za zdravlje i ljepotu, žene su 81% prisutne u reklamama, 71% žena se spominje u područjima estrade i showbusinessa, od svih prikazanih žena njih 73% mlade žene, a na svakoj trećoj fotografiji na kojoj se nalaze žene prikazane su poluodjevene ili razodjevene. Na fotografijama osoba bez glave – 94% su žene.

Agencija za elektroničke medije 2015. godine analizirala je pojavnost rodni stereotipa u reklamama iz čega je zaključeno da su rodni stereotipi pronađeni u više od polovice reklamnih

spotova iz analiziranog uzorka, od čega se 80% detektiranih stereotipa odnosilo na žene. Dvomjesečna analiza koju je provela pravobraniteljica za ravnopravnost spolova tijekom 2019. pokazala je da je u dvije informativne i jednoj mozaičnoj emisiji Hrvatske radiotelevizije zastupljenost tema koje se odnose na ravnopravnost žena i muškaraca značajno podzastupljena, svega 4% te da zastupljenost gostiju/gošći u studiju i u snimljenim prilozima ide u prilog muškarcima koji su u informativnim emisijama zastupljeni dva do tri puta češće od žena (69% muškarci i 31% žene).

Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova je 2021. provela Istraživanje rodne analiza naslovnica dnevnih novina kada su analizirane naslovnice 5 vodećih tiskanih dnevnih listova u Republici Hrvatskoj (24 sata, Novi list, Jutarnji list, Večernji list i Slobodna Dalmacija). Ukupno je analizirano 915 naslovnica na kojima je objavljeno 4.010 naslova članak. Analiza je provedena s ciljem utvrđivanja udjela žena kao glavnih akterica tih naslova, odnosno udjela naslova koji se bave područjem ravnopravnosti spolova. Ta analiza je pokazala da su žene kao glavne akterice ispodprosječno zastupljene na naslovnicama dnevnog tiska. Mediji imaju snažan društveni utjecaj na percepciju javnosti o tome tko je relevantan u nekom društvu te je stoga važno da žene budu vidljive i javno prisutne kao akterice političkih i ekonomskih procesa. U tom smislu uredničke odluke o naslovnicama, ključnim intervjuima ili stručnjacima/kinjama koje će prezentirati na naslovnicama medija mogu pozitivno doprinijeti ravnopravnoj participaciji žena u društvu. Ravnopravnost spolova kao temeljna društvena vrijednost minimalno je kao tema zastupljena na naslovnicama dnevnog tiska te je često prikazana senzacionalistički. U nekoliko prilika kada je tema i objavljena na naslovnici urednički odabir naslova umjesto da ukazuje na društvenu relevantnost teme doprinosi stereotipnim prikazima, pa i predrasudama. Iako je nesumnjivo da primjerice intervjuirani akteri/ce daju različite izjave, urednička je odgovornost na koji način će temu intervjua prikazati na naslovnici. Naslovnice u pravilu nedvojbeno ukazuju na neprihvatljivost nasilja protiv žena, no

i dalje se u određenim slučajevima toj temi pristupa senzacionalistički te se narušava dostojanstvo i privatnost žrtve, posebice opremom naslova fotografijama. Utvrđeno je da naslovnice u manjoj mjeri odražavaju objektivizaciju i seksualizaciju žena, iako ona u području slavni osoba, a ponekad i sportašica, i dalje postoji, no uočavamo druge načine na koji naslovnice reproduciraju rodne stereotipe i predrasude te koriste žene kao objekt „uljepšavanja“ određene teme. Dodatno je primjetno smještanje žena u obiteljski kontekst i obiteljske uloge kao one koje ih primarno definiraju, neovisno o tome jesu li one javne osobe ili građanke. U tom smislu i opet urednici i njihovo uokviravanje teme bilo tekстом ili slikom igra ključnu ulogu ne samo u smanjenju rodni stereotipa i predrasuda, već i u dugoročnoj promjeni patrijarhalne društvene paradigme.

Zakon o ravnopravnosti spolova (u članku 16.) eksplicite regulira obaveze medija pa tako navodi kako su dužni kroz programske sadržaje, programske osnove, programska usmjerenja i samoregulacijske akte promicati razvoj svijesti o ravnopravnosti muškaraca i žena. Također propisuje kako je zabranjeno javno prikazivanje i predstavljanje žena i muškaraca na uvredljiv, omalovažavajući ili ponižavajući način, s obzirom na spol i spolnu orijentaciju.

Rezultati ispitivanja javnog mnijenja i potreba roditelja maloljetne djece, Odjela za sociologiju Sveučilišta u Zadru (2022.) pokazuju izrazito jasnu rodnu podjelu neplaćenog rada u obitelji, tako da kada je riječ o obavljanju kućanskih rutinskih poslova - onih koje je nužno obavljati često ili svakodnevno - i dalje su domena ženskog rada. Između 90% i 97% žena, ovisno o aktivnosti, nekoliko puta tjedno ili svakodnevno kuha, pere posuđe, čisti stan ili održava rublje. Kognitivni i mentalni rad više obavljaju žene nego muškarci. Ženska dominacija posebno je izražena kod planiranja i praćenja aktivnosti djece spram drugih institucija – škola, vrtića, zdravstvene skrbi i sl. Izbijanje žena s posla radi skrbi o djeci nastavlja se i u slučaju bolesti djeteta kada je majka ta koja najčešće uzima bolovanje. Subjektivna procjena sukoba između obiteljskih i poslovnih obaveza izraženija je kod žena, pa se one nakon posla češće osjećaju

preumornima za obavljanje nekih kućanskih poslova koje treba obaviti, kao što ih i češće posao sprječava da se obitelji posvete koliko bi to htjele. Bake su najčešća ispomoć u kućanstvu i dominiraju u većini aktivnosti, a osoba koja najčešće pomaže prati klasičnu podjelu kod kućanskog rada – djedovi pomažu oko povremenih poslova, bake oko rutinskih i brige za djecu. Kada uzmemo u obzir pomoć koju pružaju djeca ispitanika, možemo reći kako se rodno stereotipna i patrijarhalna podjela poslova nastavlja kroz više generacija u ispitanim kućanstvima.

3. Policy smjernice

Kako bi se generacijski transfer na bihevioralnoj dimenziji transformirao, nužno je djelovanje u dva komplementarna pravca: 1) nastaviti dio aktivnosti koje su usmjerene na iskorjenjivanje rodni stereotipova i seksizama u medijima i 2) osmisliti i provesti aktivnosti usmjerene prema rodno ravnopravnom odgoju i obrazovanju u cjelokupnoj obrazovnoj vertikali od vrtića do visokog obrazovanja. Aktivnosti usmjerene na iskorjenjivanje rodni stereotipova i seksizama u medijima se primarno odnose na aktivnosti koje provode dvije ključne institucije: Agencija za elektroničke medije i pravobraniteljica za ravnopravnost spolova, te Grad Zagreb koji je još jedina institucija koja zasebno financira programe medijskih nakladnika. Naime u 2022. godini Grad Zagreb je objavio dva javna poziva: Javni poziv za subvencioniranje proizvodnje i emitiranja audiovizualnih i radijskih programskih sadržaja u programima nakladnika televizija i radija za 2022. i Javni poziv za dodjelu potpora male vrijednosti za sufinanciranje proizvodnje i objave programskih sadržaja u elektroničkim publikacijama za 2022. Iako je pod ciljevima navedeno da je cilj dodjele potpora proizvodnja i objava kvalitetnih programskih sadržaja koji između ostalog promiču i razvijaju svijest o poštivanju ljudskih prava i ravnopravnosti spolova. Međutim kod evaluacijskih kriterija dodjele potpora poticanje ravnopravnosti spolova nestaje (navode se sljedeći kriteriji: kvaliteta, originalnost i inovativnost programskog sadržaja,

usklađenost programskog sadržaja s ciljevima Programa, prilagođenost programskog sadržaja osobama s invaliditetom i/ili potrebama manjinskih skupina, dugoročnost i održivost programskog sadržaja te dosadašnji rezultati nakladnika u provedbi sličnih programskih sadržaja, kapaciteti/sposobnost nakladnika za provedbu programskog sadržaja te, ekonomičnost programskog sadržaja). Iz liste programskih sadržaja kojima je dodijeljena potpora za 2022. godinu je potpuno razvidno da su nakladnici potporom Grada Zagreba samo sufinancirali već postojeći programski sadržaj, što u konačnici znači da bez obzira na navedene ciljeve programe, na ovako strukturirane ciljeve i kriterije javnog natječaja nije moguće poticati ravnopravnost između muškaraca i žena u medijskim sadržajima.

Kada govorimo o aktivnostima Agencije za elektroničke medije (AEM) pohvalne su rodne analize koje AEM redovito provodi (stereotipi u reklamama (2015.), rodna analiza centralnih informativnih emisija na nacionalnim televizijama (2014.), prisutnost ženskog sporta u medijima (2017.)). Također, relevantna i pozitivna aktivnost je iniciranje portala Žene i mediji kao središnjeg portala koji se bavi svim pitanjima koja su vezana uz tematiku položaja žena u društvu, ravnopravnosti spolova i medija kao ključnog dionika u osvještavanju javnosti. Potpisan je i Sporazum o suradnji između AEM-a i partnerskih institucija i organizacija koji je obnovljen u prvoj polovici 2021. godine. Također u okviru raspodjele sredstava Fonda za poticanje pluralizma i raznovrsnosti elektroničkih medija 44 nakladnika prijavilo i ostvarilo financiranje za emisije u kategoriji „poticanje razvoja svijesti o ravnopravnosti spolova i drugih najviših vrednota ustavnoga poretka“, što čini 29,1% nakladnika radija i televizije koji su ostvarili ovo pravo. Međutim, ta tematska kategorija Fonda za pluralizam je preširoko definirana i mnogi nakladnici se više bave drugim najvišim vrednotama ustavnog poretka nego poticanjem svijesti o ravnopravnosti spolova. U tom kontekstu, policy smjernice bi se odnosile na:

- 1.1. Poticanje AEM-a na izradu longitudinalnih i komparativnih rodni analiza prisutnosti žena i muškaraca u dnevnim informativnim emisijama na nacionalnim televizijama (prva studija izrađena 2014.), rodni stereotipova u reklamama (prva studija izrađena 2015.) i drugih rodni analiza elektroničkih medija kako bi se utvrdili postojeći izazovi, ali i pozitivne promjene u vremenu.
- 1.2. Poticanje AEM-a na nastavak edukacije nakladnika na temu rodne ravnopravnosti s posebnim fokusom na tematiziranje i rekonstrukciju rodni stereotipova kod rodni uloga u neplaćenim i rutinskim kućanskim poslovima
- 1.3. Poticanje AEM da primjere dobre medijske prakse u temi rodno osviještenog informiranja posebno nagrađuje tijekom Dana elektroničkih medija i promovira na druge načine
- 1.4. Poticanje AEM-a na izmjenu tematske cjeline „poticanje razvoja svijesti o ravnopravnosti spolova i drugih najviših vrednota ustavnoga poretka“ u „poticanje ravnopravnosti između muškaraca i žena“ u Zakonu o elektroničkim medijima, a tada i u Pravilniku o Fondu za poticanje pluralizma i raznovrsnosti elektroničkih medija
- 1.5. Poticati pravobraniteljicu za ravnopravnost spolova da djeluje prema čl. 36 Zakona o ravnopravnosti spolova¹ jer Agencija za elektroničke medije kao regulator nema tu mogućnost u Zakonu o elektroničkim medijima²: "Mediji koji objavom

¹ U Izvještajima Pravobraniteljice za ravnopravnost spolova nema informacija da je ikada pokrenula prekršajni postupak protiv medija koji su kršili Članak 36. Zakona o ravnopravnosti spolova.

² Zakon o elektroničkim medijima jedino u Članku 14. stavak (2) eksplicite navodi: „U audio i/ili audiovizualnim medijskim uslugama zabranjeno je poticati, pogodovati poticanju i širenju mržnje ili diskriminacije na osnovi rasne ili etničke pripadnosti ili boje kože, spola, jezika, vjere, političkog ili drugog uvjerenja, nacionalnog ili socijalnog podrijetla, imovnog stanja, članstva u sindikatu, obrazovanja, društvenog položaja, bračnog ili obiteljskog statusa, dobi, zdravstvenog stanja, invaliditeta, genetskog naslijeđa, rodni identiteta, izražavanja ili

programskog sadržaja ili oglašavanjem predstave muškarce i žene na uvredljiv, omalovažavajući ili ponižavajući način s obzirom na spol i spolnu orijentaciju kaznit će se za prekršaj novčanom kaznom do 1.000.000,00 kuna”.

1.6. Poticanje Grada Zagreba da u evaluacijske kriterije za Javni poziv za subvencioniranje proizvodnje i emitiranja audiovizualnih i radijskih programskih sadržaja u programima nakladnika televizija i radija i Javni poziv za dodjelu potpora male vrijednosti za sufinanciranje proizvodnje i objave programskih sadržaja u elektroničkim publikacijama uvede dodatni kriterij promicanje ravnopravnosti između muškaraca i žena.

1.7. Poticanje Grada Zagreba da u ciljeve za subvencioniranje proizvodnje i emitiranja audiovizualnih i radijskih programskih sadržaja u programima nakladnika televizija i radija i proizvodnje i objave programskih sadržaja u elektroničkim publikacijama posebno definira tematski odvojene programske sadržaje koje će sufinancirati po modelu Fonda za pluralizam i raznovrsnost elektroničkih medija jer se „poticanjem ravnopravnosti između muškaraca i žena“ kao zasebnog medijskog sadržaja/emisije/priloga može potaknuti nakladnike da se tim tematskim područjem zaista i bave.

spolne orijentacije te antisemitizma i ksenofobije, ideja fašističkih, nacističkih, komunističkih i drugih totalitarnih režima.“

2. Aktivnosti usmjerene prema rodno ravnopravnom odgoju i obrazovanju u cjelokupnoj obrazovnoj vertikali od vrtića do visokog obrazovanja.

Ewing & Taylor (2009.) pokazali su da odgajatelji u ranom obrazovanju imaju rodno tipizirana očekivanja za ponašanje djece te da različito sankcioniraju i nagrađuju ponašanja dječaka i djevojčica u skladu s tim očekivanjima. Marović (2009.) tvrdi da razvoju rodni stereotipa kod djece, uz tradicionalnu obitelj, pridonose i odgojitelji koji, iako možda svjesno „ne žele poticati rodne stereotipe, a pogotovo ih ne žele prenositi djeci”, ipak potiču proces prijenosa stereotipa na manje svjesnoj razini. U studiji o interakcijama između praktičara rane skrbi o djeci i predškolske djece Chick, Heilman-Houser & Hunter (2002.) otkrili su da su djevojčice bile poticane da se više bave odijevanjem, frizurama, te skrbi i brizi, dok su dječaci dobivali više komentara o veličini tijela i fizičkim vještinama. Golub (2017.) je analizirala kurikulum sveučilišnog programa „Rani odgoj i predškolski odgoj i obrazovanje“ u Hrvatskoj, te provela anketu među studentima, zaključivši da su oni slabo ili nimalo informirani o spolu, rodnim ulogama, rodnom identitetu, rodnim stereotipima, seksizmu, rodnoj (ne)jednakost, rodno osjetljivom jeziku. Također, prema rezultatima istraživanja 23,8% studenata/ica kaže da nikada nije naišlo na knjige za djecu koje promiču ravnopravnost spolova, dok čak 50% ispitanika otkriva da nije sigurno jesu li se ikada susreli s takvim materijalom. Studija Trepanier-Street, M.L. & Romatowski, J.A. (1999.) pokazala je da su obrazovanje i materijali za dječju igru ključni u prenošenju rodni normi djeci. Također su otkrili da korištenje rodno ravnopravnih materijala može aktivno dovesti u pitanje tradicionalne rodne norme i čak poništiti dječje ranije percepcije. Narahara (1998.) navodi: „knjige bez stereotipnih likova prema spolu, imaju značajan utjecaj na stvaranje pozitivne slike o sebi i jačanje djetetovog samopoštovanja“. Golubovi rezultati i druga istraživanja pokazala su neospornu potrebu za dodatnim, stručnim obrazovanjem odgojitelja, kako bi se podigla svijest o prisutnosti rodni stereotipa u ranom i predškolskom odgoju. Upravo kod odgojitelja/ica u predškolskom odgoju i obrazovanju se

povezuje cjelokupna obrazovna vertikalna gdje je razvidno kako izostanak rodno ravnopravnog obrazovanja na sveučilišnoj razini se povratno reflektira na predškolski odgoj i obrazovanje.

U protekloj dekadi provedeno je nekoliko relevantnih analiza odabranih predmetnih kurikuluma, odgovarajućih udžbenika, radnih bilježnica i čitanki te pojedinih kurikuluma međupredmetnih tema, koje su se usredotočile na teme vezane uz rodnu ravnopravnost te (ne)prisutnost i načine predstavljanja LGBTIQ sadržaja (Brumen, 2012.; Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova, 2012.; Bijelić, 2013.; Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova, 2013.; Roditelji u akciji – RODA, 2017.) koje su ukazale na manjkavosti tada proučavanih udžbenika. Udruga LORI (2022.) je analizirala nove kurikulume donesene početkom 2019. godine te uglavnom recentna izdanja nastavnih materijala, udžbenika i radnih bilježnica iz 2020. i 2021. godine. Analiza je pokazala da se tema vezana uz rodnu ravnopravnost na razini kurikuluma izričito navodi (kao „ravnopravnost spolova“) jedino u kurikulumu za Građanski odgoj i obrazovanje te u kurikulumu Biologije gdje se spominje u okviru odgovornog spolnog ponašanja, planiranja obitelji i održavanja zdravlja spolnog sustava. LORI (2022.) tvrde da s obzirom na prisutnost LGBTIQ sadržaja i rodne ravnopravnosti u analiziranim nastavnim materijalima, se može ustvrditi da su ti sadržaji uglavnom nevidljivi, nedovoljno zastupljeni i/ili marginalizirani. Jedini su izuzetak novija izdanja (iz 2020. i 2021. godine) udžbenika etike nakladnika „Školska knjiga“, u kojima su vrlo obuhvatno i afirmativno predstavljene mnoge teme vezane uz rodnu ravnopravnost i LGBTIQ pitanja. Rezultati provedene analize također ukazuju na mnoge probleme u provedbi međupredmetne nastave: opterećena satnica, preopterećenost motiviranih nastavnika/nastavnica, nedostatak odgovarajućih obrazovnih materijala, manjak sustavne podrške, nedostatak vremena zbog drugih aktivnosti u okviru sata razredne zajednice te nedovoljna stručnost i osposobljenost nastavnika/nastavnica za provedbu propisanih sadržaja. Sadržaji vezani uz promjene u pubertetu i adolescentsku seksualnost zastupljeni su u kurikulumima i nastavnim materijalima uglavnom u okvirima

očuvanja reproduktivnog zdravlja i prevencije rizičnih ponašanja. Primjetan je nedostatak drugih sadržaja važnih za cjelovitu seksualnu edukaciju, kao što su komunikacijske vještine, međuljudski odnosi, osjećaji, užitak, različitosti, prava, društveni i kulturni utjecaj **te rodne uloge i odnosi**. Sadržaji vezani uz pitanja rodne (ne)ravnopravnosti prisutni su u mnogim nastavnim materijalima, no, opet s izuzetkom novih udžbenika etike, većinom su predstavljeni bez sustavnije, kritičke perspektive koja povezuje rodne uloge sa stereotipima i predrasudama te posljedično sa stvarnom rodnom diskriminacijom i neravnopravnošću. Tako se uglavnom radi o navođenju izoliranih primjera u obradi tema stereotipa, predrasuda, diskriminacije, ljudskih prava i društvenih pokreta te usputnog spominjanja društvenoga položaja i političke participacije žena. Izvjestan je manjak kritičkog sagledavanja rodni uloga i rodno uvjetovanog nasilja te uključivanja aktualnih pitanja i primjera rodne diskriminacije i neravnopravnosti u hrvatskom društvu. Usto, potrebno je napomenuti da kurikulum i udžbenici katoličkog vjeronauka obuhvaćaju mnogo sadržaja važnih za ovu analizu, ali oni su standardizirano predstavljeni kroz prizmu religioznih uvjerenja te pitanja roda i seksualnosti u potpunosti tumače u okviru „heteroseksualnog reproduktivnog braka muškarca i žene“. Imajući u vidu svih 59 analiziranih nastavnih materijala, može se ustvrditi da su sadržaji vezani uz rodnu ravnopravnost i LGBTIQ teme kvalitetno, primjereno i sveobuhvatno predstavljeni uglavnom u novim izdanjima udžbenika etike nakladnika „Školska knjiga“. S druge strane, udžbenici vjeronauka sadržavaju isključive i religiozne pristupe ovim tematikama. U ostalim nastavnim materijalima širi je raspon uključenosti i afirmacija tema ove analize, dok su izrazito kritični mnogi slučajevi heteronormativnoga pristupa adolescentskoj seksualnosti, dva primjera transfobičnih tvrdnji, neprisutnost interspolnosti u prirodnim predmetima, manjak sustavne i kritičke feminističke rodne perspektive te generalni nedostatak oživotvorenja LGBTIQ identiteta.

Potkonjak (2008.) navodi da kada govorimo o ženskim studijima u Hrvatskoj, da je njihovo uvođenje kao i kreiranje izbornih kolegija, dodiplomskih studija i drugih sveučilišnih programa koji tematiziraju rodnu ravnopravnost odraz uvjeta i kultura matičnih institucija, odnosno izvaninstitucionalnost ženskih studija odražava zatvorenost, statičnost, bjelokosnost i netransparentnu institucionalnost akademije, te je pitanje njihove institucionalizacije dugo bila najmanje važna sporedna stvar u društvu. Dio obrazovnih ciljeva u provođenju politike ravnopravnosti spolova koja dolazi iz civilnog društva ostvario se kroz djelovanje u prostoru osnovnoškolskoga i srednjoškolskog obrazovanja. Potkonjak (2008.) posebno ističe projekt CESI-ja kojim se proveo Eksperimentalni program rodne/seksualne edukacije za učenike i učenice srednjih škola (Cesar, Bijelić, Hobljaj, Hodžić 2003) u tom je smislu egzemplaran jer "spušta" visoku politiku ravnopravnosti spolova u dohvat elementarnog obrazovanja i pretvara u vrijednosti temeljnog obrazovanja za građansko društvo. Projekt se sastojao od eksperimentalnog programa obrazovanja u pitanjima roda/spola, rodni uloga i identiteta, društvenog konteksta te koncepta ravnopravnosti/ neravnopravnosti u odabranim školama, edukacije za učenike i učenice, ali i same edukatore i edukatorice u školama te od kontrolnog testiranja stavova putem ankete prije i poslije provedenog programa i, naposljetku, izdavanje brošure kojom se šire ciljevi i rezultati samog programa. Može se reći da je u hrvatskome nacionalnom kontekstu razvoj izvaninstitucionalnih ženskih studija te obrazovanja za ravnopravnost i jednakost spolova pokazivao iznimnu ovisnost o inicijativama ženskih feminističkih organizacija, ali i jednom dijelu ženske akademije, odnosno žena u visokom obrazovanju i znanosti. Također ista autorica navodi da je jedan od pokušaja institucionalizacije ženskih/rodni studija u Hrvatskoj putem stvaranja znanstvenog polja kao akademskog preduvjeta opstojnosti nove discipline pokrenut u lipnju 2007. godine formalnim prijedlogom Odsjeka za etnologiju i kulturnu antropologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu i stvarnom podrškom i razradom prijedloga od strane Centra za ženske studije koji je i službeno upućen Nacionalnom vijeću za znanost u trenutku opsežnih promjena Pravilnika. Ovaj

Prijedlog dopune područja: Interdisciplinarno područje znanosti poljem: Rodni studiji obrazložen je "tridesetogodišnjom europskom i svjetskom akademskom praksom" (uključujući i širu regiju, unutar koje je Hrvatska ostala jedna od rijetkih zemalja bez institucionalizacije rodni studija i pripadajućih nastavnih programa) s krajnjim ciljem "institucionalizacije rodni studija u Hrvatskoj i automatskom harmonizacijom s visokoškolskim kurikulumima zemalja Europske unije, te usuglašavanjem i ispunjavanjem mjera predviđenih Nacionalnom politikom za promicanje ravnopravnosti spolova 2006.–2010. Također, Potkonjak (2008) na temelju pretrage elektronički objavljenih podataka utvrdila da su postojeći visokoškolski kurikulumi integrirali neke ženskostudijske/rodnostudijske sadržaje u svoje programe.³ Od akademske godine 2019/2020. na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Rijeci, točnije na Odsjeku za kulturalne studije počeo se provoditi izborni kolegij pod nazivom Rod, seksualnost i identiteti – od opresije do ravnopravnosti. Mogu ga upisati studenti/ce diplomskih studija i završnih godina integriranih studija Sveučilišta u Rijeci. Tek nedavno (točnije 18. travnja 2023.) diplomski program Rodni studija je jednoglasno prošao na Vijeću Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu i još se čeka da prođe Senat Sveučilište, kada će se i formalno moći započeti provedba.

U tom kontekstu, policy smjernice bi se odnosile na:

³ Prema toj analizi: 1. Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu, izvodi kolegije ženskostudijskih/rodnostudijskih sadržaja na Komparativnoj književnosti, Romanistici, Kroatistici, Povijesti, Sociologiji, Etnologiji i kulturnoj antropologiji, Filozofiji, i to kao integrirane izborne kolegije na dodiplomskom studiju: Hispano-američki barok (Djelo časne sestre Ivane Agneze od Križa) (Mirjana Polić Bobić), Zagorka, kulturalni studiji i feminizam (Maša Grdešić), Žena u književnosti i kazalištu (Davor Dukić, Mira Muhoberac), Uvod u povijest žena (Ida Ograjšek), "Nevidljive" žene i politika bez žena (Ida Ograjšek), Feminističke teorije i pokreti (Branka Galić), Filozofija roda (Nadežda Čačinović, Gordana Škorić), Uvod u feminističku antropologiju (Tomislav Pletenac, Sanja Potkonjak); odnosno na diplomskom nivou: Angloamerička književnost i kultura (Ljiljana Ina Gjurjan), Postkolonijalizam i rod (Tomislav Pletenac, Sanja Potkonjak). Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu izvode kolegije ženske/rodne tematike na odsjecima za Povijest, Sociologiju i Filozofiju: Obitelj u srednjem vijeku (Marija Karabić), Kako je ilirka Dragojla Jarnević opisala svoj život u 19. st. u dnevniku (Mira Kolar), "Ukras doma" – povijest žena u 19. st. (Leček Suzana), Psihologija spolnosti (Maja Mamula), Uvod u rodne studije (Jasenka Kodrnja), Feminističke teorije (Jasenka Kodrnja).

- 2.1. Provedbu analize sveučilišnog kurikuluma za buduće odgajatelje kako bi se uspješno u njihove programe uključile teorije usvajanja rodni uloga i rodni identiteta, načini korištenja rodno ravnopravne literature i u budućem radu kao odgojitelja, animiranih filmova i/ili igračka čime bi se izbjegla njihova potencijalna perpetuacija rodni stereotipa u radu s djecom, te u komunikaciji s roditeljima djece predškolske dobi.
- 2.2. Provedbu aktivnosti usmjerenih na edukaciju, razmjenu znanja i pristupa za promicanje rodne ravnopravnosti u radu s djecom predškolske dobi koji su do sada postignuti na razini EU, te poticati razvoj različitih pedagoških metoda i alata za promicanje ravnopravnosti spolova u ranoj skrbi i predškolskom odgoju i obrazovanju (dječjih e-knjiga, animiranih filmova, info-grafika, video igara).
- 2.3. Promicati provedbu kurikuluma Građanski odgoj i obrazovanje kao zasebnog, a ne međupredmetnog nastavnog programa gdje je obrazovanje za rodnu ravnopravnost obavezni dio kurikuluma i to naročito **kritičkog sagledavanja rodni uloga i rodno uvjetovanog nasilja** koji će se pratiti i vrednovati tijekom provedbe u osnovnim i srednjim školama. U okviru Građanskog odgoja i obrazovanja mladima se omogućava da usvoje vrijednosti, stavove i znanja, ali i vještine i sposobnosti kako ta znanja iskoristiti u svakodnevnim situacijama, gdje je razumijevanje rodno ravnopravnih uloga muškaraca i žena jedna od ključnih dimenzija.
- 2.4. Provoditi program sveobuhvatne seksualne edukacije koja promovira rodnu ravnopravnost i usmjerena je na suzbijanje rodno uvjetovanog nasilja i diskriminacije na temelju rodni identiteta, rodni izražavanja i seksualne orijentacije.